

MENS VOORBIJ MARKT

Leesexemplaar

MENS VOORBIJ MARKT

Een nieuwe economie in tijden
van klimaatverandering

JURGEN MASURE

P E L C K M A N S

© 2023, Jurgen Masure en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: tinxz.be
Zetwerk: Crius Group

D/2023/0055/92
ISBN 978 94 6337 304 3
NUR 740

pelckmans.be

facebook.com/pelckmans.be

twitter.com/Pelckmans_be

instagram.com/pelckmans.be

Voor Élise, Benjamin en Sharon

Leesexemplaar

Inhoudstafel

<i>Voorwoord</i>	9
Hoofdstuk 1. Inleiding	13
Hoofdstuk 2. Het hoeft niet naar de vaantjes te gaan	27
Hoofdstuk 3. We komen van ver en gaan nog verder	39
Hoofdstuk 4. Hulp van een bekende onbekende econoom	53
Hoofdstuk 5. Het marktfundamentalisme maakte er een boeltje van	63
Hoofdstuk 6. We kunnen niet aan de kant blijven staan	85
Hoofdstuk 7. Op naar een nieuw DNA voor de samenleving	103
Hoofdstuk 8. Wat met onze fauna en flora?	117
Hoofdstuk 9. We mogen de mens natuurlijk niet vergeten	131
Hoofdstuk 10. Een economie ten dienste van de samenleving	157
<i>Dankwoord</i>	165
<i>Bibliografie</i>	167

Voorwoord

Een parkeerplaats zoeken kan een tijdrovende en frustrerende bezigheid zijn. Dat was zeker zo voor mijn ouders, die een groot deel van hun leven besteedden aan het zoeken naar een parkeerplaats in onze drukke woonstraat in Vilvoorde, een voorstad van Brussel. Onze woonstraat was te druk om gezond te zijn, met ongeveer zevenhonderd bussen en tien keer zoveel auto's die er elke dag passeerden. Dit was niet goed voor de luchtkwaliteit en de parkeerplaatsen rond ons huis waren meestal bezet.

Ik zie ons nog steeds achter op de bank zitten in onze oude witte Opel Kadett, mijn vader aan het stuur, mijn moeder ernaast, rondtuffend op de Stationslei in Vilvoorde. Veel gevloek. Veel gemakker. Veel gemanoeuvreeer. Waarom vertel ik dit? Omdat we vaak langer rondreden op zoek naar parkeerplaats dan waarvoor we die auto gebruikten. We namen de auto om naar mijn oma te gaan, de tantes, de slagerij, de winkel, te vaak, veel te vaak. Veel te vaak naar hedendaagse normen. Het was pas midden jaren negentig dat mijn ouders van mentaliteit veranderden. Ze schakelden over op de fiets.

Nu, ons huis was smal, dus onze hal stond al snel vol met vier fietsen. Maar het was nieuw. Mijn vader nam nu de fiets om naar de brandweer te gaan (hij was vrijwilliger), we namen de fiets om naar de oma en tantes te gaan. We namen de fiets voor korte boodschappen in de winkel. Het bleek, al gauw, een echte omwenteling in de manier waarop we ons als gezin verplaatsten in de stad.

En we waren niet alleen.

We komen uit een tijdperk, alvast hier, waarin de auto voor van alles en nog wat werd gebruikt in de stad. Maar het aantal auto's per gezin steeg ook, gevolg: files, smog, uitstoot. Onze steden waren daar niet op voorzien. Maar de mentaliteit verschuift. Want we zien dat het allemaal zo niet langer kan. We consumeren bewuster. We proberen minder vlees te eten. We zoeken naar fairtrade-, eerlijke kledij. Er wordt ons ook een schuldgevoel aangepraat wanneer we het vliegtuig nemen om even te gaan ontspannen in het warme Zuiden.

En daar zit het probleem. We staarden ons te lang blind op individuele gedragsverandering. Zolang de Shells, BP's en Tata Steels van deze wereld, lekker ondersteund door overheden, doen wat ze doen, zien we de echte problemen niet, en zal er wezenlijk niets veranderen¹. Het grootkapitaal en die boeven doen wat ze willen en lachen ons uit in ons gezicht. Structurele oorzaken van de ecologische en sociale crisis blijven hierdoor buiten beeld en de ware schuldigen ontspringen de dans. In hun standaardwerk *Merchants of Doubt* beschreven wetenschapshistorici Naomi Oreskes en Erik Conway hoe de fossiele lobby op grote schaal investeerde voor verwarring en voornamelijk tegen klimaatactie². Het werd ook een boeiende film.

In het vervolgbboek uit 2014 gingen ze nog een stap verder. In *The Collapse of Western Civilization. A View from the Future* jaagden ze ons de stuipen op het lijf. Ze schreven vanuit het perspectief van een historicus die in het jaar 2393 in China woonde (het land dat het best het hoofd kon bieden aan de verwoestingen van de klimaatverandering) en analyseerden het grootst denkbare vraagstuk: waarom de mensheid, die de ramp zag aankomen, die grondig en herhaaldelijk werd gewaarschuwd, er niets aan deed³. Ik ben al enkele jaren betrokken bij de klimaatbeweging. Via mijn werk, maar ook via mijn netwerk. Een van de slogans die ik vaak hoor is 'System change, not climate change'. Maar hoe die systeemverandering er dan wel moet uitzien, wat dat betreft bleef ik vaak op mijn honger zitten. Dat wrong. Telkens als ik wat las over wat ons al dan niet te wachten staat, vroeg ik me af: oké, de huidige economie werkt niet voor de massa. Maar wat zit er dan niet goed en hoe moet het anders?

Ik begon erover na te denken.

In die tijd las ik een boekje, *The Great Transformation* van Karl Polanyi. En ik dacht: daar ga ik eens een stukje over schrijven. Er is bijzonder weinig aandacht voor zijn denken in onze contreien. Polanyi wordt hier en daar eens opgevoerd. Maar een boek over hem? No way. Dus een stukje over wat hij dacht, wat hij gedaan heeft, wat de impact was van zijn werk leek me relevant. Het was vakantie, de zomer van 2021 was een natte zomer (de natste zelfs), en ik begon te schrijven. Ik zat plots al aan vijf pagina's. Dat ging vlot. Dus ik dacht: dat worden twee artikeltjes. Ik schreef door. Het pamflet dat hier voor je ligt is daar de weerslag van. Het is in hoge mate gebaseerd op dat beruchte boek van Karl Polanyi. Dit polanyiaanse kader zorgt voor een handige toolbox om de huidige crises te begrijpen.

Om de wereld te veranderen, hebben we creativiteit en verbeelding nodig. We bevinden ons in de laatste fase van ons grote verhaal, waarin de mens de scepter zwaait. Onze planeet houdt dat niet langer. Het feit dat we zo kwistig omgaan met fossiele brandstoffen, voedsel, grondstoffen en edele metalen legt een ontzettende druk op Moeder Aarde. Een omwenteling dient zich aan. Maar, zoals vaak het geval is, hangt alles met elkaar samen. Dit pamflet beweert niet dat het de wijsheid in pacht heeft. Het is echter wel de hoognodige knuppel in het hoenderhok.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Leesexemplaar

De tijd dringt, ontzettend hard. Dat is nog een understatement. Mijn twee jonge kinderen dartelen hier vrolijk door het huis. Zoals veel ouders vragen mijn vrouw en ik ons oprecht af in welke wereld onze kinderen zullen opgroeien. Je kan ervan op aan dat die er compleet anders zal uitzien. Klimaatverandering, energiecrisis, dreigend oorlogsgeweld... en ik kan zo nog even doorgaan. Wat volgt gaat net over hún toekomst en de mogelijkheden voor ons als beschaving.

We hebben het in West-Europa relatief goed. De liberalen onder ons proclameren op tijd en stond dat ‘we het nog nooit zo goed hebben gehad als vandaag’. Maar we staan voor zware tijden. Ik ontken dat niet. We zitten hier lekker. Maar we moeten wel even een realitycheck doorvoeren.

Een nieuw tijdperk

We staan op een keerpunt in onze geschiedenis. Het klimaat warmt op. De ongelijkheid blijft hardnekkig. Het rechts-populisme is bezig aan een griezelige opmars. Het kapitalisme met zijn *laisser-faire*-vrijemarktprincipes hield lelijk huis in huishoudens over de hele wereld. De oorlog in Oekraïne heeft wereldwijde implicaties, met een immense energiecrisis en voedseltekorten tot gevolg. De energiecrisis zorgt dat heel wat gezinnen voor immense moeilijkheden komen te staan. De winters worden zo hard, kil en koud. In de Zuid-Chinese Zee en rond Taiwan staan China en de VS oog in oog. Je wordt daar niet bepaald vrolijk van. Het is tijd om het over een andere boeg te gooien. Want er borrelt wat in onze samenleving.

Het is eenvoudig: we hebben nog maar een decennium om het tij te keren. Ik kan dat niet genoeg benadrukken. Het maakt me bang. Onze samenleving en het systeem lijkt op een dorpje naast een supervulkaan die op uitbarsten staat. Als we nu het tij niet keren, en met nu bedoel ik binnen dit en tien jaar, dan dreigt die supervulkaan uit elkaar te knallen en dan zie ik de toekomst voor onze kinderen en kleinkinderen somber in. Dat toont wetenschappelijk onderzoek keer op keer aan. Ik zal dat hier niet allemaal vermelden, want als ik dat zou doen in een voetnootje, dan kom ik uit op een reeks die veel weg heeft van de *Encyclopædia Britannica*. Het volgende rapport is het belangrijkste document dat je hierover moet lezen.

Klimaatverandering is de grootste bedreiging voor de menselijke beschaving in deze eeuw. Nu, ik kan gerust geloven dat je het beu bent

om dit te horen of te lezen. Maar het spijt me, het wordt nog te weinig gezegd. Recente cijfers tonen dat we nog ongeveer tien jaar de tijd hebben om de klimaatopwarming te beperken tot een redelijke limiet. Het doel van het klimaatakkoord van Parijs, namelijk de opwarming van de aarde beperkt houden tot 1,5 graden, raakt uit het zicht⁴.

Check dit: ‘Zonder aanscherping van de huidige plannen stevent de wereld volgens het IPCC af op circa 3,2 graden opwarming in 2100. Voor 1,5 graden geven de meeste berekeningen aan dat de mondiale uitstoot vóór 2025 zijn hoogste punt bereikt moet hebben, rond 2030 al bijna gehalveerd moet zijn en rond 2050 op nul moet uitkomen, om daarna negatief te worden, dat wil zeggen dat er grote hoeveelheden CO₂ uit de atmosfeer worden gehaald. Om ruim onder de 2 graden te blijven is er iets meer ruimte, maar ook hier moet de uitstoot in de komende jaren fors dalen en enkele decennia later op nul uitkomen. Het huidige klimaatbeleid is nog volstrekt onvoldoende en levert in 2030 hooguit een stabilisatie van de uitstoot op.’ Het komt uit een recent rapport van het IPCC. Het IPCC is de toonaangevende klimaatwerkgroep van de Verenigde Naties.

De reden van die klimaatverandering is volgens hen onmiskenbaar het menselijk (economisch) gedrag. De uitstoot van broeikasgassen moet in de komende decennia fors dalen. Het is de enige manier om de opwarming te beperken tot 2 graden. En dat is er al los over, die 2 graden Celsius. De wetenschappers citeren 14.000 onderzoeken, waarvan de meeste zeer recent zijn. Het IPCC-rapport geldt als richtinggevend voor het klimaatbeleid van regeringen wereldwijd. Het rapport is om kotsmisselijk van te worden. Angstzweet, dat hou je eraan over. We beleven de hoogste temperaturen in tweeduizend jaar, we gaan de komende twintig jaar vreselijk veel ellende zien, de horrozomers van de afgelopen jaren waren nog maar een voorproefje. De kans dat we wereldwijd onder de 1,5 graden opwarming blijven was al klein. Na het resultaat van de klimaatconferentie in Egypte is die kans zelfs onbestaande. We zitten nu al op 1,1 graden. Dit kan enkel anders als er een drastische omslag komt.

En zo tikt de klimaatklok verder

We zien daar vandaag al de effecten van, van die lichte toename van de temperatuur. Veel te natte, veel te droge en veel te hete zomers, 45 graden Celsius in de Sierra Nevada in Spanje, de overstromingen in Wallonië,

Nederland en Duitsland in 2021, kurkdroge megarivieren zoals de Po, de Rhône of de Rijn in 2022, afbrekende ijskappen en smeltende gletsjers... Dat graadje meer of minder, dat klinkt zo onschuldig. Lekker 30 of 31 graden, wat maakt het uit, joh? Maar dat is het absoluut niet. Als de temperatuur wereldwijd meer dan 1,5 graden stijgt, wordt het leven onaangenaam. Een voorproefje kregen we de afgelopen zomers al met een paar extreme hittegolven. De eerste dag kan dat fijn lijken, maar daarna is het ronduit gevaarlijk.

In steden krijg je dan hitte-eilanden, met hittedoden (ouderen en zwakkeren enzovoort) tot gevolg. In 2020 maakten we de warmste week mee sinds het begin van de metingen. Er vielen minstens 1400 doden door die hittegolf. Daarna zien we ook drinkwaterschaarste en voedseltekorten. Die toename van de temperatuur was al enige tijd aan de gang (sinds 1850), maar de temperatuur begon vooral flink te stijgen midden jaren zeventig van de vorige eeuw. In die periode braken ook het neoliberalisme en het marktfundamentalisme wereldwijd door. Maar goed, we hebben dus nog maar tien jaar de tijd. Laat me dat even in perspectief plaatsen. Dat zijn twee verkiezingen voor het parlement (als alles goed gaat). Dat is twee keer de Olympische Spelen, twee keer het Europees kampioenschap voetbal. Het zal in een oogwenk voorbij zijn. We hebben bitter weinig tijd.

En tot nu toe hebben we bitter weinig tot niets bereikt. *We doen alsof* we aan het probleem werken, bedenken leuke marketingplannen zoals *intentionele* Green New Deals, maar blijven grosso modo aanmodderen. Het moet allemaal 'haalbaar en betaalbaar' blijven. Tja. De Netflix-film *Don't Look Up* uit 2021 van Adam McKay, met Leonardo DiCaprio, Jennifer Lawrence en Meryl Streep, vat dit gevoel op sublieme wijze. Een komeet zal over iets meer dan zes maanden het leven op aarde vernietigen. Er wordt half smalend geluisterd naar de wetenschappers, populaire zangeressen doen er meer toe en de verantwoordelijke politici zijn meer bezig met electorale berekening dan met het welzijn van hun burgers. Het is juist die mentaliteit, die ambitie- en visieloze kijk op een globaal probleem, die ervoor zal zorgen dat we ons momenteel met veel schwing de afgrond in rijden. Laat ons ervoor zorgen dat *Don't Look Up* gemakkelijke fictie blijft, oké? De wereldwijde uitstoot blijft stijgen en er is nog geen enkel groot klimaatneutraal land op aarde. De eerste? Wel, de Europese Unie is ambitieus — zij hopen dat te bereiken tegen 2050. China tegen 2060. Het is een nobel streven, maar er is slechts één klein probleempje.

Het is in 2030 dat we het cruciale punt, dat kantelmoment, zullen bereiken van een onomkeerbare klimaatcatastrofe. We zitten er nu middenin. Het is het belangrijkste punt dat we moeten bereiken: klimaatneutraal zijn.

Als maatschappij falen we in de uitdaging van klimaatverandering. Dit zou elke dag op de voorpagina van elke krant moeten staan, daar zou in elk nieuwsartikel aan gerefereerd moeten worden. Tijdens de coronacrisis kon dit, bij de naderende klimaatcatastrofe kan het ook. En alles hangt verdomd samen, kijk maar naar de gruwelijke oorlog in Oekraïne en de gevolgen daarvan wereldwijd. In Europa staan we voor een energiecrisis van jewelste, er dreigt een wereldwijde voedselcrisis met hongersnood tot gevolg enzovoort. Klimaatverandering zet alles op scherp: we maken een existentiële dreiging mee en we zijn het pleit aan het verliezen. Onze aanpak, onze kijk op de dingen, ons mens- en wereldbeeld, ons systeem zitten muurvast in dat neoliberale, enge denken. We kunnen geen koolstofneutrale economieën en samenlevingen ontwikkelen omdat we niet verder durven te denken en handelen. Met kortetermijn- en nattevingerpolitiek komen we er niet. Met langetermijnvisies, met een andere insteek en politieke doortastendheid voor een stuk wel.

Onze planeet als Dobby, de huis slaaf

Het is heftig als we alles zo naast elkaar zien. Het raakt ons diep. En de toekomst nadert met rasse schreden. Aan de andere kant zien we ook een tegenbeweging. Jongeren laten hun stem horen, wetenschappers domineren het debat en de bevolking benadrukt dat de klimaatproblematiek prioriteit moet hebben. We leven niet langer in 1990, toen deze hele problematiek onder de mat werd geveegd voor winst en profijt. Het monster van het rendementsdenken, dat milieu en natuur slachtofferd wegens hun gebruiksnuut en -waarde, nadert zijn einde.

Wie gaat cowboykapitalisten, hedgefondsen en megabedrijven ervan weerhouden ze verder op te gebruiken, op te fikken, leeg te zuigen en uit te putten? Momenteel niemand. We maakten van de aarde onze slaaf en zuigen haar stilletjes leeg. Als een ballonnetje. We zitten daarenboven in een massale uitstervingsgolf. We plegen een genocide op 50 tot 80 procent van al het leven op aarde. Denk daar even over na. *Al* het leven op de planeet. Dat is dus het *enige* leven dat we ergens kennen. En wij zijn het